

Розділ 4

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

4.1. СУЧАСНІ КОМПЛЕКСНІ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

У специфічних умовах сучасного світогосподарського розвитку особливого значення набуває наявність стабільно функціонуючого фінансового ринку – як на національному та регіональному, так і на глобальному рівнях. Ефективний та стійкий до потрясінь фінансовий сектор є запорукою стабільного розвитку світової економічної системи, а конкурентоспроможні фінансові ринки країн є важливою умовою забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік.

Для вчасного виявлення проблем, пов'язаних з дестабілізацією фінансового ринку та порушенням його функції залучати та ефективно перерозподіляти фінансові ресурси, необхідно здійснювати постійний моніторинг основних показників його розвитку та його здатності конкурувати з фінансовими ринками інших країн. При цьому єдина загальноприйнята методика оцінки рівня конкурентоспроможності та ступеня розвитку національних фінансових ринків сьогодні відсутня.

В сучасних аналітичних дослідженнях для оцінки конкурентоспроможності та стабільності національних та регіональних фінансових ринків використовуються як окремі показники (наприклад, показники фінансової глибини або ліквідності ринку, фінансової інтеграції тощо), так і комплексні методики, що дозволяють надати більш повну оцінку рівня конкурентоспроможності фінансового ринку та ефективності його функціонування і розробляються спеціалістами Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього економічного форуму, Міжнародного інституту розвитку менеджменту. Однак в науковій літературі недостатньо уваги приділено порівнянню зазначених методик, висвітленню їх переваг та недоліків.

Метою наукової роботи є систематизація сучасних комплексних методик визначення рівня конкурентоспроможності фінансових ринків, проведення порівняльного аналізу інтегральних показників розвитку фінансових ринків для обґрунтування їх переваг та недоліків.

У найбільш узагальненому вигляді конкурентоспроможним сьогодні вважається багатосегментний фінансовий ринок, що надає широкий спектр фінансових послуг за конкурентними цінами, оперує великою кількістю фінансових інструментів, демонструє високі показники роботи фінансово-кредитних установ та забезпечує надійний захист прав всіх його учасників.

Серед всіх існуючих методик визначення рівня конкурентоспроможності, для оцінки конкурентоспроможності фінансових ринків використовуються, переважно, інтегральні методи, засновані на розрахунку інтегрального індексу конкурентоспроможності та побудові відповідних рейтингів.

Інтегральні індекси конкурентоспроможності національних фінансових ринків розраховуються спеціалістами Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) та Міжнародного інституту розвитку менеджменту на базі трьох методик. При цьому в двох методиках рівень розвитку фінансового ринку розглядається як складова загальної конкурентоспроможності національної економіки (таблиця 1).

Порівняльна характеристика інтегральних показників оцінки конкурентоспроможності фінансових ринків

№	Характеристика методики	Назва інтегрального показника конкурентоспроможності фінансових ринків		
		<i>Індекс розвиненості фінансового ринку</i>	<i>Рівень фінансового розвитку</i>	<i>Рівень розвитку фінансового ринку</i>
1.	Розробник	Всесвітній економічний форум	Всесвітній економічний форум	Міжнародний інститут розвитку менеджменту
2.	Видання	Звіт про глобальну конкурентоспроможність (The Global Competitiveness Report)	Звіт про фінансовий розвиток (The Financial Development Report)	Щорічник світової конкурентоспроможності (World Competitiveness Yearbook)
3.	Походження індексу	Складова індексу глобальної конкурентоспроможності	Самостійний індекс	Складова фактору «Ефективність бізнесу» індексу конкурентоспроможності національної економіки
4.	Кількість досліджуваних національних фінансових ринків	148 (2013-2014 рр.)	62 (2012 р.)	60 (2013 р.)
5.	Субфактори, що враховуються при розрахунку інтегрального показника	1) Показники ефективності фінансових ринків. 2) Показники довіри до фінансових ринків.	1) Інституційне середовище. 2) Діловий клімат. 3) Фінансова стабільність. 4) Банківські фінансові послуги. 5) Небанківські фінансові послуги. 6) Фінансові ринки. 7) Фінансова відкритість.	1) Ефективність банківської системи. 2) Ефективність фондового ринку. 3) Особливості управління фінансами.
6.	Перша трійка країн в рейтингу	Гонконг, Сінгапур, ПАР (2013 р.)	Гонконг, США, Великобританія (2012 р.)	США, Гонконг, Канада (2013 р.)
7.	Місце України в рейтингу	117	59	60

Примітка. Складено автором на основі даних [1,5,6,7]

Всесвітній економічний форум розраховує два інтегральних показника конкурентоспроможності фінансових ринків – індекс розвиненості фінансових ринків як складову індексу глобальної конкурентоспроможності та індекс фінансового розвитку.

Відповідно до першої методики, розвиненість фінансового ринку розглядається як фактор (представлений групою відповідних показників), який разом з іншими 11 факторами визначає загальний індекс глобальної конкурентоспроможності. Розрахунок

індексу базується на оцінці показників ефективності фінансового ринку (наявність та доступність фінансових послуг, можливості фінансування через фондовий ринок, доступність кредиту, наявність венчурного капіталу) та довіри до фінансової системи (стійкість банківської системи, регламентація роботи фондових бірж, рівень захисту прав кредиторів та позичальників). Показники оцінюються як з використанням загальнодоступних статистичних даних про стан фінансового сектору, так і за результатами опитування керівників компаній по всьому світу.

Перевагою зазначеної методики є вільний доступ до аналітичного звіту «The Global Competitiveness Report», а також велика вибірка країн, фінансові ринки яких підлягають оцінці, що дозволяє отримати більш повне уявлення про стан не тільки національних та регіональних фінансових систем, але й світового фінансового ринку.

Друга методика, яка використовується Всесвітнім економічним форумом для оцінки конкурентоспроможності національних фінансових ринків з 2008 р., передбачає розрахунок показника рівня фінансового розвитку. При цьому під фінансовим розвитком спеціалісти ВЕФ розуміють сукупність чинників, політики та інституцій, які забезпечують ефективне фінансове посередництво та функціонування фінансових ринків, а також вільний доступ до капіталу та фінансових послуг [6]. Високий рівень фінансового розвитку країни, перш за все, пов'язується з наявністю великої кількості фінансових послуг, що дозволяє диверсифікувати ризики учасників ринку.

Відповідно до методики ВЕФ, рівень фінансового розвитку визначається на основі оцінки показників, згрупованих у наступні категорії: інституційне середовище (правова та інституційна база функціонування фінансових ринків), діловий клімат (кадрове, матеріально-технічне та технологічне забезпечення роботи фінансового сектору), фінансова стабільність (схильність фінансової системи до різних типів криз), банківські фінансові послуги (показники роботи банківської системи), небанківські фінансові послуги (роль небанківських фінансово-кредитних установ, показники їх роботи), фінансові ринки (стан ринків акцій, облігацій, деривативів та валютного ринку), фінансова відкритість (наявність вільного доступу до капіталу та фінансових послуг).

Перевагою даної методики, як і у попередньому випадку, є вільний доступ до аналітичного видання «The Financial Development Report», а також значна кількість аналізованих параметрів, що дає можливість надання більш глибокої та точної оцінки рівня фінансового розвитку національних економік. З іншого боку, кількість фінансових ринків, які є об'єктами аналізу, є більш ніж вдвічі меншою порівняно з попередньою методикою (62 країни порівняно з 148 країнами), що робить звітні дані дещо обмеженими.

Аналогічний недолік є характерним і для методики оцінки конкурентоспроможності фінансових ринків, запропонованої Міжнародним інститутом розвитку менеджменту, відповідно до якої спеціалістами інституту та провідними науковцями оцінюється стан всього 60 національних фінансових ринків. Отриманий індекс розвитку фінансових ринків є не самостійним показником, а субфактором, який включено до фактору «Ефективність бізнесу» при розрахунку загального індексу конкурентоспроможності національної економіки.

За методикою Міжнародного інституту розвитку менеджменту, розрахунок індексу розвитку фінансових ринків засновано на оцінці трьох головних складових: ефективність банківської системи (розмір банківських активів, масштаби операцій з банківськими картками, якість фінансових послуг, прозорість фінансових інститутів, фінансові ризики, регулювання банківського сектору), ефективність фондового ринку (капіталізація фондового ринку, здатність фондового ринку забезпечувати фінансування підприємств, обсяги операцій на ринку цінних паперів, кількість вітчизняних лістингових компаній, динаміка фондових індексів, захист прав акціонерів), особливості управління фінансами

(доступність кредиту та венчурного капіталу для бізнесу, вплив корпоративної заборгованості на конкурентоспроможність підприємств).

Рейтинги країн, які складаються відповідно до трьох розглянутих типів оцінки конкурентоспроможності фінансових ринків, незважаючи на різницю в методиках, в цілому демонструють схожі результати. Так, обидва рейтинги ВЕФ в останні роки очолює фінансовий ринок Гонконгу, який в рейтингу Міжнародного інституту розвитку менеджменту посідає 2-ге місце. Фінансовий ринок України посідає одне з останніх місць в рейтингу ВЕФ за рівнем фінансового розвитку і останнє місце в рейтингу Міжнародного інституту розвитку менеджменту.

Спільною рисою вищерозглянутих методик є виведення на основі проведених оцінок окремих показників агрегованого (узагальненого) індексу розвиненості фінансового ринку і рейтингування країн відповідно до значень індексу. Крім індексних методів визначення конкурентоспроможності фінансових ринків, досить широко використовуються й інші комплексні методики, які дозволяють надати загальну оцінку стану фінансового сектору країни або регіону, однак без розрахунку узагальненого показника. Такі методики пропонують певні систематизовані переліки показників, комплексна оцінка яких має здійснюватися при визначенні рівня розвитку фінансового ринку.

Дослідження сучасної наукової літератури та аналітичних видань дозволяє виділити наступні комплексні методики оцінки конкурентоспроможності та ефективності національних фінансових ринків, які мають характер систематизації оціночних критеріїв:

1) Концептуальна методика оцінки стану фінансових ринків, розроблена Світовим банком. Методика пропонує оцінювати фінансові ринки (акцент робиться на фондовому ринку та ринку банківських послуг) та фінансові інститути у контексті фінансової глибини (розміру), доступності, ефективності та стабільності. Результати аналізу фінансових секторів за зазначеними критеріями надаються у вигляді бази даних «The World Bank's Global Financial Development Database» [3].

2) Методика оцінки фінансового сектору, розроблена спільно Міжнародним валютним фондом і Міжнародним банком реконструкції та розвитку («Financial Sector Assessment Program»). Методика, заснована на оцінці показників фінансової стабільності (за цю частину відповідає МВФ) та фінансового розвитку (за цю складову відповідає МБРР), використовується країнами при складанні індивідуальних звітів. Деталізована методика оцінки стану національних фінансових ринків публікується у відповідному довіднику МВФ («Financial Sector Assessment: A Handbook») [2].

Інші існуючі методики оцінки конкурентоспроможності та рівня розвитку фінансових ринків мають більш спеціалізований характер, оскільки зосереджуються на дослідженні окремих складових фінансового сектору або окремих сегментів фінансового ринку (наприклад, методика оцінки індикаторів фінансової стійкості – Financial Soundness Indicators – використовується МВФ для аналізу поточного фінансового стану та фінансової стійкості сектору фінансових установ країни).

Таким чином, ґрунтуючись на дещо різних критеріях оцінки та використовуючи різну кількість національних ринків у якості об'єктів дослідження, сучасні інтегральні методики визначення рівня конкурентоспроможності фінансових ринків тим не менш демонструють схожі результати рейтингування країн за рівнем фінансового розвитку. Загальною перевагою інтегральних методик Всесвітнього економічного форуму та Міжнародного інституту розвитку менеджменту є можливість співставлення стану національних фінансових ринків різних країн з метою проведення порівняльних досліджень. Крім того, вони дають змогу використання побудованих рейтингів для оцінки загального рівня розвитку регіональних фінансових ринків. Методики, що застосовуються МВФ та МБРР, мають вигляд систематизованих переліків оціночних показників, аналіз яких дає можливість отримати уявлення про стан фінансового сектору в країні. Однак

проведення міжкраїнних та міжрегіональних порівнянь фінансових ринків на основі цих методик є досить складним.

Результати застосування розглянутих методик та побудовані на їх основі рейтинги національних фінансових ринків, а також дослідження впливу індексів розвитку фінансових ринків на загальний показник конкурентоспроможності національних економік можуть стати предметом подальших досліджень у цьому напрямі.

4.2. ФИНАНСОВЫЕ ИНДИКАТОРЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Формирование конкурентоспособной национальной экономики является одной из приоритетных задач социально-экономического развития каждой страны. В наиболее общем виде конкурентоспособность национальной экономики рассматривается как способность экономической системы обеспечивать социально-экономическую оптимальность при любом влиянии внутренних и внешних факторов [3]. Конкурентоспособность национальной экономики характеризует такое состояние общественных отношений в государстве, которое обеспечивает условия стабильного повышения эффективности национального производства, адаптированного к изменениям мировой конъюнктуры и внутреннего спроса на основе раскрытия национальных конкурентных преимуществ и достижения лучших, чем у конкурентов, социально-экономических параметров [1].

Общий уровень конкурентоспособности страны зависит от состояния всех подсистем национальной экономики, включая финансовый сектор. Большинство экономических кризисов, которые наблюдались в развивающихся странах в последние годы, были в значительной мере обусловлены слабостью их финансового сектора, неэффективностью денежно-кредитной политики центральных банков, отсутствием механизмов защиты интересов кредиторов и инвесторов. Надежный финансовый сектор все чаще воспринимается как ключевой элемент институциональной инфраструктуры, являющейся основой развития экономики и, соответственно, формирования ее конкурентоспособности.

Одной из наиболее известных методик определения уровня национальной конкурентоспособности является расчет индекса глобальной конкурентоспособности, осуществляемый Всемирным экономическим форумом. Это индексный метод, используемый более 30 лет и основанный на расчете сводного индекса путем агрегирования ряда показателей состояния национальной экономики [2]. Следует отметить, что долгое время индекс глобальной конкурентоспособности рассчитывался на основе 9 групп показателей, при этом отдельные индикаторы состояния финансового сектора были включены в группу показателей эффективности рынка, наряду с характеристиками товарного рынка и рынка труда.

Роль финансового сектора в обеспечении конкурентоспособности экономики обусловлена его способностью аккумулирования внутренних и привлеченных из-за рубежа финансовых ресурсов и их размещения в сферы наиболее продуктивного их использования. Ведущую роль в таком перераспределении ресурсов играет банковская система, поэтому первоначально в расчет индекса глобальной конкурентоспособности включались преимущественно индикаторы развитости и надежности банковского сектора.

В результате обострения кризиса ликвидности как в частном, так и в государственном секторе развитых и развивающихся стран получение доступа к капиталу приобрело особую важность и актуализировался вопрос диверсификации источников финансирования всех субъектов и секторов национальной экономики. Современная

экономика нуждается в таком финансовом рынке, который обеспечивал бы доступ предпринимательского сектора к финансированию из таких источников, как кредиты коммерческих банков, биржевой фондовый рынок, венчурный капитал, а также за счет других финансовых инструментов. Для выполнения всех этих функций банковский сектор должен пользоваться доверием, а регулирование финансовых рынков должно обеспечивать правовую защиту всех субъектов финансовых отношений.

Мировой экономический кризис 2008 года еще раз подтвердил важнейшую роль стабильно работающего финансового сектора в развитии экономики. Принимая во внимание усиливающееся влияние финансовой среды на национальную конкурентоспособность, с 2007-2008 гг. расчет индекса глобальной конкурентоспособности претерпел изменения, и конкурентоспособность национальной экономики стала определяться на основе 12 групп показателей, характеризующих: качество институтов, инфраструктуру, макроэкономическую стабильность, здоровье и начальное образование, высшее образование и профессиональную подготовку, эффективность рынка товаров и услуг, эффективность рынка труда, развитость финансового рынка, уровень технологического развития, размер внутреннего рынка, конкурентоспособность компаний, инновационный потенциал. Таким образом, индикаторы, характеризующие уровень развития финансовых рынков, были выделены в отдельную группу показателей конкурентоспособности.

В настоящее время расчет индекса развитости финансовых рынков основан на оценке показателей эффективности и доверия. Показатели эффективности рынка включают следующие критерии:

1. Наличие финансовых услуг (оценивается широта спектра финансовых продуктов и услуг, предоставляемых национальным финансовым рынком предпринимательскому сектору).

2. Доступность финансовых услуг (определяется, обеспечивает ли уровень конкуренции между финансово-кредитными учреждениями предоставление финансовых услуг по приемлемым ценам).

3. Финансирование через фондовый рынок (анализируются возможности финансирования компаний через выпуск акций).

4. Свободный доступ к кредитам (оценивается возможность получения банковского кредита при наличии бизнес-плана и отсутствии залога).

5. Наличие венчурного капитала (определяется, могут ли предприниматели, планирующие реализовывать инновационные, но рискованные проекты, рассчитывать на финансирование).

До 2010 года в этой группе индикаторов оценивался также показатель наличия ограничений на движение капитала, которые были введены многими странами в период обострения мирового финансового кризиса. По мере стабилизации мировой финансовой системы большая часть жестких ограничений на финансовые операции была отменена, и соответствующий индикатор из группы анализируемых показателей состояния финансового сектора был исключен.

Вторая группа индикаторов развития финансовых рынков включает показатели доверия к финансовой системе:

1. Устойчивость банковской системы (показывает надежность отечественных банков).

2. Регламентация работы фондовых бирж (характеризует эффективность государственного регулирования и надзора за деятельностью фондовых бирж).

3. Индекс юридических прав (показывает уровень защиты прав заемщиков и кредиторов).

На основе указанных индикаторов рассчитывается показатель общей конкурентоспособности финансовых рынков. По результатам исследований Всемирного экономического форума, в 2011-2012 гг. наиболее конкурентоспособным был признан финансовый рынок Сингапура, который в 2010 г. находился на втором месте (таблица 2).

Таблица 2

Страны-лидеры по показателю конкурентоспособности финансовых рынков *

Страна	2011-2012 гг.		2010-2011 гг.		Изменение индекса
	Рейтинг (среди 142 стран)	Значение индекса	Рейтинг (среди 139 стран)	Значение индекса	
Сингапур	1	5,84	2	5,76	+0,08
Гонконг	2	5,78	1	5,85	-0,07
Малайзия	3	5,53	7	5,34	+0,19
ЮАР	4	5,48	9	5,30	+0,18
Норвегия	5	5,46	5	5,35	+0,11
Австралия	6	5,38	3	5,45	-0,07
Швейцария	7	5,35	8	5,34	+0,01
Люксембург	8	5,34	6	5,35	-0,01
Финляндия	9	5,34	4	5,38	-0,04
Израиль	10	5,30	14	5,07	+0,23

* составлено автором на основе данных Всемирного экономического форума [4,5]

Высокий уровень развитости финансового рынка Сингапура во многом обусловлен высокими показателями доверия к национальной финансовой системе: по уровню защиты прав субъектов финансового рынка Сингапур лидирует среди всех стран мира, по эффективности надзора за фондовыми биржами находится на втором месте. По показателям свободного доступа к банковским кредитам, наличию венчурного капитала и надежности банковской системы экономика Сингапура занимает соответственно 3, 4 и 5 места. По показателю общего индекса глобальной конкурентоспособности Сингапур находится на втором месте, уступая лишь Швейцарии.

В целом, лидирующие позиции в рейтинге финансовых рынков занимают новые индустриальные страны Юго-Восточной Азии – Сингапур, Гонконг и Малайзия. При этом следует отметить, что в 2011 г. первые десять позиций заняли те же страны, что и в рейтинге 2010 года, за исключением Израиля, который улучшил свои позиции с 14 до 10 места. Швейцария, которая по общему показателю глобальной конкурентоспособности находится на первом месте, по уровню развитости финансовых рынков занимает 7 место в рейтинге.

Сравнение индексов развитости финансовых рынков в 2010 г. и в 2011 г. показывает, что в целом наблюдается некоторое улучшение состояния финансовых рынков развивающихся стран, тогда как для многих развитых государств характерно снижения индекса конкурентоспособности финансового сектора. Эта тенденция отражает изменения и в динамике общего показателя конкурентоспособности. Так, средневзвешенный индекс глобальной конкурентоспособности 80 развивающихся стран повысился с 4,1 в 2005 году до 4,4 в 2011 году. В то же время средневзвешенный индекс глобальной конкурентоспособности развитых государств снизился с 5,4 в 2005 году до 5,2 в 2011 году [4,5]. Соответственно, разрыв между средним индексом конкурентоспособности по группе развитых и группе развивающихся стран сократился с 1,3 до 0,8.

Повышение уровня конкурентоспособности финансовых рынков развивающихся стран обусловлено следующими факторами:

1. Значительная часть чистого притока финансовых ресурсов в развивающиеся страны принимает форму дополнительного накопления официальных золотовалютных резервов. Это создает более мощную базу для проведения мероприятий в сфере валютной политики и денежно-кредитного регулирования финансовых рынков.

2. В результате насыщения развивающихся стран финансовыми ресурсами повысилась активность их финансовых рынков, и чистые поступления из развивающихся стран в развитые увеличились. В перспективе, как ожидается, чистой приток ресурсов из развивающихся стран умеренно возрастет вместе с прогнозируемым расширением дисбалансов по текущим операциям.

3. Более высокие темпы экономического роста в развивающихся странах стали фактором повышения интереса к ним со стороны инвесторов, в результате чего возрос чистый приток частного капитала на развивающиеся рынки.

4. Расширение денежной массы в развитых странах поддерживает процентные ставки на очень низком уровне, что приводит к переводу капитала инвесторов на развивающиеся финансовые рынки, обеспечивающие более высокие доходы.

5. Для регулирования системных финансовых рисков и стабилизации финансовой системы Базельским комитетом по банковскому надзору был принят пакет реформ, касающихся капитала и ликвидности банковских учреждений. Пока новые стандарты капитала и ликвидности применяются только к банкам и не распространяются на финансово-кредитные учреждения небанковского типа. Поскольку банковские учреждения развивающихся стран являются более активными участниками финансового рынка, новые правила финансового надзора позволили существенно снизить риски финансовых операций. С другой стороны, риски за пределами банковской системы остаются достаточно высокими.

Таким образом, развитость финансового сектора является важнейшей составляющей национальной конкурентоспособности. Исходя из критериев оценки уровня развития финансовых рынков, которые анализируются при расчете индекса глобальной конкурентоспособности, конкурентоспособным может считаться многосегментный финансовый рынок, предлагающий широкий спектр финансовых продуктов по доступным ценам, оперирующий разными видами финансовых инструментов (банковские кредиты, ценные бумаги, венчурный капитал, деривативы и т.д.), демонстрирующий высокие показатели устойчивости финансово-кредитных институтов и обеспечивающий защиту прав всех его участников. При этом, обеспечивая эффективное перераспределение капитала, финансовый рынок во многом определяет состояние других индикаторов национальной экономики – макроэкономической стабильности, рынков товаров и услуг, конкурентоспособности компаний, тем самым усиливая свое влияние на национальную конкурентоспособность.

4.3. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ КРАЇН ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

У 90-ті рр. більшість колишніх країн соціалістичної системи розпочали будівництво господарства ринкового типу, що потребувало створення відповідної ринкової інфраструктури, у тому числі, фінансової, а отже – побудови нових національних фінансових систем або докорінної перебудови раніше існуючих. За роки ринкової трансформації фінансовий сектор зазначених країн значно видозмінився: сформувалися інститути фінансової інфраструктури (система комерційних банків, фондові та валютні біржі, фінансово-кредитні установи небанківського типу), значно розширився перелік фінансових продуктів, створено системи регулювання фінансових ринків. Водночас, різні вихідні умови проведення ринкових перетворень в країнах колишнього соцтабору

обумовили відмінності у швидкості та результатах реформування фінансових ринків. Як наслідок, наразі ці країни суттєво диференціюються за ступенем розвитку фінансових секторів та рівнем конкурентоспроможності національних фінансових ринків.

Дестабілізація світової фінансової системи та світова фінансова криза загострили проблеми фінансування розвитку національних економік та ще раз довели, що фінансовий ринок відіграє важливу роль в стабільному господарському розвитку та формуванні конкурентоспроможної національної економіки. В постсоціалістичних країнах створення конкурентоспроможної економіки нерозривно пов'язане з необхідністю повного завершення ринкових трансформацій, що також потребує наявності розвиненого фінансового сектору. Все вищезазначене й обумовлює актуальність теми дослідження.

Питання, пов'язані з оцінкою рівня конкурентоспроможності держав та пошуком найбільш ефективних важелів впливу на неї, широко представлені в сучасній науковій літературі, оскільки формування конкурентоспроможної національної економіки визнано одним з пріоритетних завдань розвитку будь-якої країни. Зокрема, дослідженню чинників конкурентоспроможності та визначенню шляхів підвищення загального рівня конкурентоспроможності економіки присвячено значну кількість наукових праць українських та зарубіжних вчених, зокрема, Л.Л. Антонюк, Я.Б. Базилюка, Я.В. Белінської, Я.А. Жаліла, Д.Г. Лук'яненка, М. Портера, А.М. Поручника, Р. Фатхутдинова та інших [1-4]. Оцінку рівня конкурентоспроможності національних економік здійснюють також спеціалісти Всесвітнього економічного форуму та Міжнародного інституту розвитку менеджменту [5-7]. Водночас, в контексті погіршення світової фінансової кон'юнктури потребують більш детального вивчення проблеми підтримки конкурентоспроможності національних фінансових ринків, визначення взаємозв'язку між розвитком фінансового сектору та загальним рівнем конкурентоспроможності національної економіки. Особливо важливим формування розвинених фінансових ринків є для країн постсоціалістичного простору, оскільки завершення ринкових перетворень потребує наявності розвиненої фінансової інфраструктури.

Метою дослідження є визначення рівня конкурентоспроможності фінансових ринків країн постсоціалістичного простору та виявлення взаємозв'язку між рівнем розвитку фінансового сектору і загальним рівнем конкурентоспроможності національної економіки зазначених країн.

До країн постсоціалістичного простору сьогодні відносять близько 30 держав, які значно різняться за рівнем економічного розвитку. Враховуючи особливості становлення суверенітету постсоціалістичних країн, динаміку та завершеність економічних реформ, а також економіко-географічне положення, зазначені країни підрозділяють на дві групи. До групи європейських постсоціалістичних країн відносять Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, Болгарію, Сербію, Чорногорію, Словенію, Хорватію, Боснію та Герцеговину, Македонію та Албанію. До другої групи країн, що виникли на просторі колишнього СРСР, увійшли Росія, Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Казахстан, Узбекистан, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан.

Міжнародний валютний фонд використовує дещо іншу класифікацію постсоціалістичних країн, відповідно до якої ці держави представлені у трьох групах – в групі країн СНД (до якої на додаток включено Грузію), в групі країн Центральної та Східної Європи і в групі розвинених країн [8, с.168-170].

Реформування фінансових секторів постсоціалістичних країн відбувалося в рамках загальної ринкової трансформації їх економік. Проте науковці відзначають, що саме до реформи грошового та фінансового ринків багатьма країнами було використано найбільш консервативний підхід [9]. Це проявлялося у неприйнятті радикальних заходів та рішень в

сфері фінансових відносин, спроможних максимально швидко нейтралізувати негативні риси централізованої економіки та скоротити витрати перехідного етапу. Мова йде про помірну лібералізацію фінансових операцій, офіційний дозвіл конкуренції валют, перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності, розвиток фондового ринку та його активну інтеграцію до відповідних регіональних структур, формування конкурентного середовища у банківському секторі.

Загалом процес побудови фінансового сектору ринкового типу в перехідних економіках мав різну тривалість, спивався на різні типи перехідних стратегій (шоковий перехід, поступовий перехід або змішана стратегія) і закінчився з різними результатами. Тому сьогодні група постсоціалістичних країн включає економіки, що значно відрізняються за рівнем конкурентоспроможності фінансових ринків.

Одним з найбільш відомих показників, що характеризують рівень конкурентоспроможності фінансового сектору країни, є індекс розвиненості фінансових ринків, який використовується Всесвітнім економічним форумом при розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності національних економік [6-7]. За даними Всесвітнього економічного форуму, найбільш розвиненим у групі країн постсоціалістичного простору у 2011 р. було визнано фінансовий ринок Польщі (34 місце в рейтингу із значенням індексу 4,60), найменш конкурентоспроможним – фінансовий ринок Росії (127 місце із значенням індексу 3,21), що наведено у табл. 3 (у рейтингу відсутні фінансові ринки Білорусі, Узбекистану і Туркменістану, оскільки їх не включено до переліку аналізованих країн). При цьому у попередньому 2010 р. на першому місці знаходилася Чорногорія (28 позиція в загальному рейтингу), а на останньому – Таджикистан (127 позиція).

Найбільш диференційованою за рівнем розвитку фінансових ринків є група країн Центральної та Східної Європи, де значення індексу коливається у діапазоні від 3,27 до 4,60 (розрив складає 1,33). Відносно пропорційний рівень розвитку є характерним для фінансових ринків країн СНД, розкид індексів конкурентоспроможності яких має найменший діапазон – від 3,21 до 3,76 (розрив дорівнює 0,55). Це пояснюється тим, що ці країни – колишні республіки СРСР – мали порівняно схожі вихідні умови формування фінансових ринків на початку реформ. Індеси конкурентоспроможності фінансових ринків чотирьох постсоціалістичних країн, які МВФ відносить до категорії розвинених економік, мають розбіг у 0,89 – від 3,62 у Словенії до 4,51 у Естонії.

Таблиця 3

Рейтинг конкурентоспроможності фінансових ринків країн постсоціалістичного простору *

Країна	2011 р.		2010 р.		Зміна індексу
	Рейтинг (серед 142 країн)	Значення індексу (1-7)	Рейтинг (серед 139 країн)	Значення індексу (1-7)	
Країни СНД та Грузія					
Азербайджан	94	3,76	71	4,12	-0,36
Вірменія	95	3,76	110	3,60	+0,16
Грузія	99	3,68	108	3,62	+0,06
Молдова	105	3,60	103	3,68	-0,08
Киргизія	113	3,47	111	3,54	-0,07
Україна	116	3,39	119	3,31	+0,08
Таджикистан	119	3,32	127	3,14	+0,18
Казахстан	121	3,30	117	3,39	-0,09
Росія	127	3,21	125	3,18	+0,03
Країни Центральної та Східної Європи					
Польща	34	4,60	32	4,66	-0,06

Чорногорія	35	4,57	28	4,68	-0,11
Латвія	60	4,17	86	3,98	+0,19
Угорщина	63	4,15	68	4,16	-0,01
Болгарія	75	3,99	91	3,95	+0,04
Македонія	82	3,94	87	3,97	-0,03
Румунія	84	3,91	81	4,01	-0,10
Хорватія	87	3,87	88	3,96	-0,09
Литва	89	3,86	89	3,95	-0,09
Сербія	96	3,74	94	3,84	-0,10
Албанія	107	3,59	100	3,74	-0,15
Боснія і Герцеговина	124	3,27	113	3,47	-0,20
Розвинені країни					
Естонія	41	4,51	45	4,50	+0,01
Словаччина	47	4,44	37	4,61	-0,17
Чехія	53	4,31	48	4,49	-0,18
Словенія	102	3,62	77	4,02	-0,40

* складено автором за даними Всесвітнього економічного форуму [6,7]

В цілому більш високим рівнем розвитку відзначаються фінансові ринки розвинутих країн постсоціалістичного простору, середній індекс розвиненості яких склав 4,22. На другому місці – країни Центральної та Східної Європи, середній індекс розвитку фінансових ринків в яких дорівнює 3,97. Середній показник конкурентоспроможності фінансового сектору країн СНД знаходиться на рівні 3,50 (рис. 1). Необхідно відзначити деяке зниження середнього індексу розвиненості фінансових ринків країн Центральної та Східної Європи (з 4,03 у 2010 р. до 3,97 у 2011 р.) і досить помітне погіршення індексу в групі розвинених постсоціалістичних країн (з 4,41 у 2010 р. до 4,22 у 2011 р.). При цьому середній індекс фінансової конкурентоспроможності країн СНД майже не змінився. Така ситуація певною мірою йде у розріз з виявленою в останні роки тенденцією до підвищення привабливості фінансових ринків та покращення загальних показників конкурентоспроможності країн, що розвиваються [6].

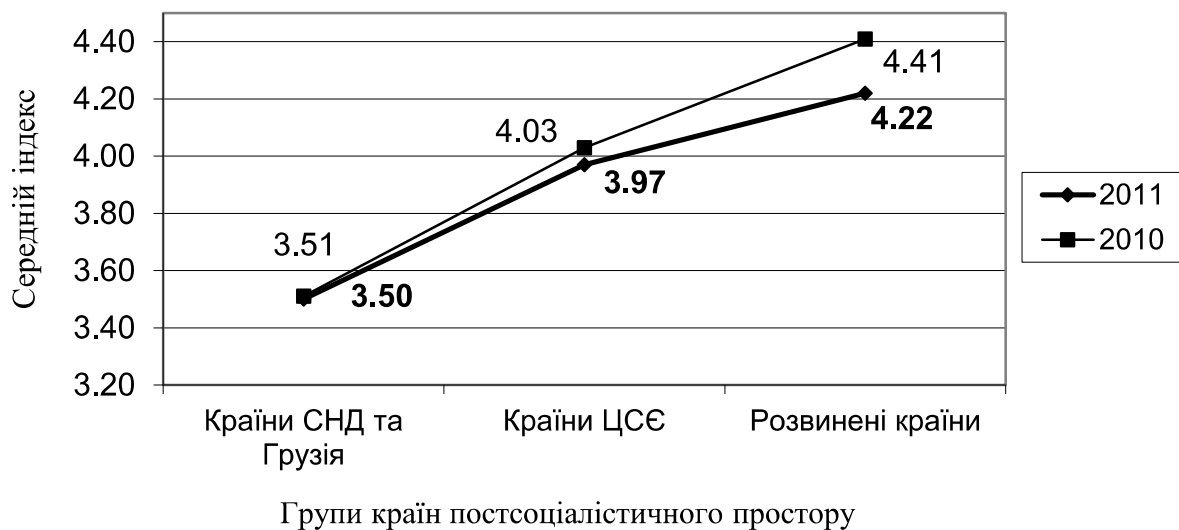

Рис.1 Середні індекси розвиненості фінансових ринків країн постсоціалістичного простору у 2010-2011 рр. *

* розраховано автором за даними Всесвітнього економічного форуму [6,7]

Разом з тим, всередині трьох груп країн, що розглядаються, єдиної тенденції в зміні рівня розвиненості фінансових ринків немає. Серед 9 аналізованих країн СНД підвищення показника конкурентоспроможності у 2011 р. спостерігається в 5 країнах – Вірменії, Грузії, Україні, Таджикистані та Росії. В групі з 13 країн Центральної та Східної Європи зростання індексу розвиненості фінансових ринків характерне тільки для двох країн – Латвії та Болгарії.

В групі чотирьох розвинених постсоціалістичних країн незначно зріс тільки показник конкурентоспроможності фінансового ринку Естонії. Найзначніше погіршення стану фінансових ринків відзначається в Словенії та Словаччині, які є членами Європейського валютного союзу, а отже, знаходяться під впливом загального погіршення економічної кон'юнктури, загострення боргових проблем країн Єврозони і відповідних коливань курсу єдиної європейської валюти. Естонія є єдиною з постсоціалістичних країн Єврозони, якій вдалося зберегти індекс конкурентоспроможності фінансового ринку на стабільному рівні і навіть покращити позиції в рейтингу (з 45 місця у 2010 р. до 41 місця у 2011 р.). Це пов'язано зі стабільними темпами зростання естонської економіки, зменшенням державного боргу і відповідним підвищенням довгострокового кредитного рейтингу країни.

Порівняння показників розвиненості фінансових ринків та загальної конкурентоспроможності постсоціалістичних економік дає підстави для наступних висновків. По-перше, необхідно відзначити, що конкурентоспроможність фінансових ринків більшості постсоціалістичних країн суттєво відстає від показників загальної конкурентоспроможності національних економік. Так, за загальним показником індексу глобальної конкурентоспроможності 19 з 25 аналізованих країн займають кращі позиції порівняно з рейтингом розвиненості фінансових ринків (таблиця 4). По-друге, індекси глобальної конкурентоспроможності покращились навіть в тих країнах, для яких було характерним зниження індексів конкурентоспроможності фінансового сектору (Азербайджан, Молдова, Казахстан, Угорщина, Македонія, Хорватія, Литва, Сербія, Албанія, Боснія і Герцеговина), за рахунок покращення інших складових конкурентоспроможності.

Таблиця 4

Індекс глобальної конкурентоспроможності країн постсоціалістичного простору *

Країна	2011 р.		2010 р.		Зміна індексу
	Рейтинг (серед 142 країн)	Значення індексу	Рейтинг (серед 139 країн)	Значення індексу	
Країни СНД та Грузія					
Азербайджан	55	4,31	57	4,29	+0,02
Вірменія	92	3,89	98	3,76	+0,13
Грузія	88	3,95	93	3,86	+0,09
Молдова	93	3,89	94	3,86	+0,03
Киргизія	126	3,45	121	3,49	-0,04
Україна	82	4,00	89	3,90	+0,10
Таджикистан	105	3,77	116	3,53	+0,24
Казахстан	72	4,18	72	4,12	+0,06
Росія	66	4,21	63	4,24	-0,03
Країни Центральної та Східної Європи					
Польща	41	4,46	39	4,51	-0,05
Чорногорія	60	4,27	49	4,36	-0,09
Латвія	64	4,24	70	4,14	+0,10

Угорщина	48	4,36	52	4,33	+0,03
Болгарія	74	4,16	71	4,13	+0,03
Македонія	79	4,05	79	4,02	+0,03
Румунія	77	4,08	67	4,16	-0,08
Хорватія	76	4,08	77	4,04	+0,04
Литва	44	4,41	47	4,38	+0,03
Сербія	95	3,88	96	3,84	+0,04
Албанія	78	4,06	88	3,94	+0,12
Боснія і Герцеговина	100	3,83	102	3,70	+0,13
Розвинені країни					
Естонія	33	4,62	33	4,61	+0,01
Словаччина	69	4,19	60	4,25	-0,07
Чехія	38	4,52	36	4,57	-0,05
Словенія	57	4,30	45	4,42	-0,12

* складено автором за даними Всесвітнього економічного форуму [6,7]

По-третє, індекси глобальної конкурентоспроможності аналізованих країн характеризуються менш помітними змінами у 2011 р. порівняно з 2010 р., ніж коливання показників розвиненості фінансових ринків. Зміни індексів глобальної конкурентоспроможності спостерігаються в межах від -0,12 до +0,24 (розбіг у 36 пунктів), тоді як зміни індексу розвиненості фінансового сектору відбуваються в діапазоні від -0,40 до +0,19 (розбіг у 59 пунктів), що підтверджує факт значної нестабільності кон'юнктури фінансових ринків.

За показником розвиненості фінансових ринків у 2011 р. Україна знаходилася на 116 місці (див. табл. 4). Як і у випадку більшості постсоціалістичних країн, необхідно відзначити факт відставання рівня конкурентоспроможності українського фінансового ринку від показника загальної конкурентоспроможності національної економіки. Так, за рівнем індексу глобальної конкурентоспроможності Україна займає 82 місце в рейтингу, дещо покращивши позиції порівняно з 2010 роком (89 місце).

Порівняно з іншими постсоціалістичними країнами Україна демонструє непогані показники ефективності фінансових ринків (переважно за критерієм наявності та доступності фінансових послуг) та водночас недостатньо високі показники довіри до фінансових установ та надійності банківської системи (рис. 2).

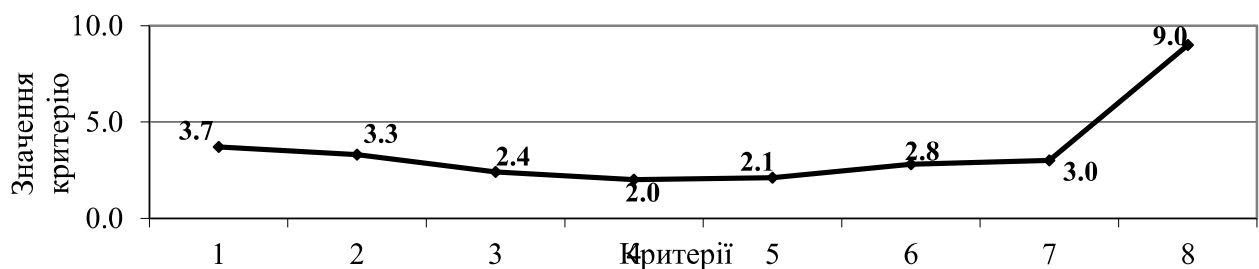

Рис. 2 Критерії розвиненості фінансового ринку України у 2011 р. (1 – наявність фінансових послуг, 2 – доступність фінансових послуг, 3 – розвиненість ринку акцій, 4 – вільний доступ по кредитів, 5 – наявність венчурного капіталу, 6 – надійність банківської системи, 7 – регламентація роботи фондових бірж, 8 – захист прав позичальників та кредиторів).

В цілому, у 2011 р. конкурентоспроможність українського фінансового сектору покращилася, передусім завдяки підвищенню активності національного фондового ринку, який характеризується позитивною динамікою фондових індексів, зростаючою привабливістю для інвесторів та має потенціал подальшого розширення.

Таким чином, наявність розвинутого фінансового ринку виступає важливою складовою конкурентоспроможності національної економіки і має першочергове значення для постсоціалістичних країн, які потребують ефективних механізмів фінансування для завершення ринкових перетворень. Зважаючи на специфіку економічного розвитку, враховуючи особливості застосовуваних стратегій трансформації фінансових систем, на сучасному етапі за рівнем конкурентоспроможності фінансових ринків постсоціалістичні країни суттєво диференціюються. Однак, на відміну від загальної тенденції до покращення показників розвитку фінансових ринків країн, що розвиваються, для аналізованої групи країн в цілому характерне певне зниження рівня конкурентоспроможності фінансового сектору. Найбільш помітне погіршення показників розвитку фінансового ринку спостерігається в країнах-членах Європейського валютного союзу, що пов'язано із загальним погіршенням економічної кон'юнктури в Єврозоні. Середній індекс конкурентоспроможності фінансових ринків країн СНД протягом 2010-2011 рр. був майже незмінним, що може розглядатися як показник відносної фінансової стабілізації в цій групі держав. При цьому фінансові ринки країн СНД, у тому числі України, характеризуються достатньо стабільними показниками наявності та доступності фінансових послуг, тоді як за критерієм довіри до фінансових установ значно поступаються іншим постсоціалістичним країнам.

Розробка заходів щодо покращення стану фінансового сектору постсоціалістичних країн, розвиток підходів до підвищення стійкості національних фінансових ринків до фінансових криз та пошук шляхів підвищення рівня їх міжнародної конкурентоспроможності може стати предметом подальших наукових доробок у цьому напрямі.

4.4. ВПЛИВ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНУ

Більшість сучасних методик визначення конкурентоспроможності регіонів та національних економік засновані на оцінці комплексу показників соціально-економічного розвитку, у тому числі рівня розвитку фінансово-кредитної системи. Дійсно, розвинена фінансово-кредитна система є важливою умовою економічного зростання регіону, яка забезпечує задоволення фінансових потреб усіх суб'єктів регіональної економіки, ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в межах регіону, підвищення темпів економічного зростання регіону.

Нерівномірність економічного розвитку регіонів України пов'язана із сукупною дією багатьох чинників, одним з яких є диференційований характер розвитку регіональної фінансово-кредитної інфраструктури. У цьому контексті особливого значення набуває оцінка поточного стану фінансово-кредитної складової формування конкурентоспроможності регіонів України, результати якої зможуть використовуватися як основа розробки та реалізації політики вирівнювання рівня розвитку регіональної фінансово-кредитної інфраструктури. Усі вищезазначені питання обумовлюють актуальність теми дослідження.

Наукові дослідження, які присвячені питанням оцінки та підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів України, переважно носять комплексний характер. Специфічним аспектам забезпечення регіонів фінансово-кредитною інфраструктурою

приділено окрему увагу у відносно невеликій кількості досліджень українських науковців [3,4,7,8,11]. Зважаючи на це, додаткової уваги потребують дослідження конкретних показників, що визначають рівень розвитку фінансово-кредитної складової конкурентоспроможності регіонів.

Метою наукової роботи є конкретизація показників оцінки рівня розвитку регіональної фінансово-кредитної інфраструктури та визначення їх впливу на конкурентоспроможність регіону.

Рівень розвитку фінансово-кредитної складової регіональної конкурентоспроможності може оцінюватися як за наявністю та ефективністю функціонування фінансових інститутів, так і за масштабами та доступністю їх операцій. Кількісний склад регіональної фінансово-кредитної інфраструктури оцінюється чисельністю суб'єктів господарювання, що працюють у фінансовому секторі. За цим показником з великим відривом лідирує м. Київ, загальна кількість суб'єктів фінансової діяльності в якому перевищує 6 тисяч (табл. 5). Велика концентрація фінансових установ спостерігається у Дніпропетровській, Донецькій і Харківській областях (понад 1100-1200 установ у кожній), як провідних ділових центрах країни.

Таблиця 5

**Кількість суб'єктів фінансової діяльності за регіонами України
у 2001-2012 рр.**

Область	2001	2006	2010	2011	2012	Зміна, 2012 до 2001
Вінницька	218	309	337	321	311	+93
Волинська	167	195	215	215	205	+38
Дніпропетровська	699	977	1221	1220	1203	+504
Донецька	873	1131	1206	1219	1203	+330
Житомирська	182	224	220	199	186	+4
Закарпатська	197	235	257	241	218	+21
Запорозька	413	546	617	604	592	+179
Івано-Франківська	205	285	295	286	256	+51
м. Київ	2622	4311	5955	6096	6306	+3684
Київська	259	333	424	434	444	+185
Кіровоградська	159	247	264	254	240	+81
Луганська	511	622	683	654	630	+119
Львівська	547	738	833	821	802	+255
Миколаївська	376	467	492	463	429	+53
Одеська	534	680	774	807	824	+290
Полтавська	330	381	425	402	386	+56
Рівненська	150	195	209	201	188	+38
Сумська	186	266	238	222	200	+14
Тернопільська	187	239	256	242	233	+46
Харківська	765	1076	1222	1203	1171	+406
Херсонська	249	344	367	358	354	+105
Хмельницька	209	290	308	282	265	+56
Черкаська	260	361	411	382	369	+109
Чернівецька	153	209	221	223	199	+46
Чернігівська	190	281	310	278	248	+58
АРК	524	598	653	649	660	+136
м. Севастополь	181	193	216	201	193	+12

Примітка. Складено автором на основі даних [9]

Найбільшим сегментом вітчизняного фінансового сектору, на який припадає понад 90% загальних активів фінансових установ, виступає банківська система. Тому кількісним

показником чисельності суб'єктів регіональної фінансово-кредитної інфраструктури є також кількість комерційних банків (або кількість філій банків на 1000 населення), що діють у регіоні. Цей показник визначає рівень конкуренції у банківському секторі, а відтак – вартість та якість надання фінансових послуг, що є показником конкурентоспроможності регіонального фінансового ринку. З іншого боку, зростання кількості філій банків у регіоні свідчить про кращий доступ суб'єктів господарювання до банківських продуктів на основі зниження витрат на банківське обслуговування, що покращує фінансові результати діяльності підприємств. В ідеалі, банківська система регіону має служити каналом припливу інвестицій у ключові галузі промисловості регіону, збільшуючи потенціал їх зростання й забезпечуючи можливості для впровадження інновацій.

В Україні понад 40% підрозділів банків зосереджено у м. Києві (10,6%), Донецькій (8,5%), Дніпропетровській (7,4%), Харківській (6,6%) та Одеській (6,3%) областях (табл. 6). Однак за показником кількості підрозділів банків на душу населення п'ятірка провідних регіонів виглядає дещо інакше: м. Київ, м. Севастополь, АР Крим, Одеська та Черкаська області.

Таблиця 6

Забезпеченість регіонів України елементами банківської інфраструктури станом на 01.01.2014 р. [1,2]

Область	Кількість підрозділів банків	Кількість підрозділів на 1 тис. населення	Кількість платіжних карт в обігу	Кількість банкоматів
Київ	2 045	0,715	11 544 956	5 034
Донецька	1 643	0,378	6 427 308	4 039
Дніпропетровська	1 433	0,435	7 669 801	3 713
Харківська	1 271	0,464	3 789 566	2 293
Одеська	1 223	0,511	3 147 820	2 095
Львівська	1 088	0,428	3 024 465	1 902
АРК	1 013	0,515	2 339 319	1 832
Київська	740	0,429	1 793 767	706
Луганська	733	0,327	2 984 331	1 760
Полтавська	714	0,489	2 183 739	1 461
Запорізька	701	0,394	2 844 631	1 653
Черкаська	644	0,510	1 745 988	985
Миколаївська	566	0,484	1 539 897	1 124
Вінницька	540	0,333	1 940 158	1 179
Чернігівська	496	0,464	1 312 154	766
Закарпатська	463	0,368	1 067 229	757
Сумська	462	0,407	1 670 425	999
Івано-Франківська	449	0,325	1 591 366	885
Хмельницька	423	0,323	1 766 249	984
Херсонська	409	0,381	1 427 435	904
Чернівецька	375	0,413	813 950	594
Рівненська	368	0,318	1 176 742	816
Кіровоградська	359	0,363	1 274 654	813
Житомирська	358	0,283	1 601 002	943
Волинська	345	0,331	1 179 300	785
Тернопільська	285	0,265	1 218 005	776
Севастополь	216	0,560	651 884	552

Додатковим індикатором рівня розвитку фінансово-кредитної системи є рівень розвитку платіжної інфраструктури у регіоні, яка оцінюється на основі кількості випущених у обіг банківських платіжних карт та доступності елементів інфраструктури їх прийняття (банкоматів). За цими показниками лідирують ті ж регіони, що й за кількістю банківських підрозділів.

Наступна група показників, що характеризують рівень розвитку фінансової інфраструктури, пов'язана з масштабами та умовами проведення операцій банками, що обслуговують регіональну економіку. Найбільш доступною є інформація щодо залучених банками депозитів та наданих кредитів. При цьому іноді для оцінки рівня депозитної діяльності комерційних банків використовують відносний показник – відношення депозитів до валового регіонального продукту.

Розмір депозитів є одним з показників, що віддзеркалює рівень заощадження в економіці регіону, а отже – визначає потенційні можливості інвестування та кредитування підприємств. При цьому більш важливим з точки зору фінансування довгострокових інвестиційних проектів є зростання показника довгострокових банківських внесків. Найбільшою активністю депозитної діяльності як фізичних, так і юридичних осіб, характеризуються м. Київ та Київська область, Дніпропетровська, Донецька, Одеська та Харківська області (табл. 7). Крім економічних чинників, це пов'язане з демографічною ситуацією в цих регіонах: зазначені області є найбільш населеними, що створює кращі умови для зростання депозитів фізичних осіб.

Таблиця 7

**Структура залучених депозитів та наданих кредитів у розрізі регіонів
станом на 01.01.2014 р., %**

Область	Депозити		Кредити	
	Фізичні особи	Юридичні особи	Фізичні особи	Юридичні особи
Вінницька	1,723	0,736	1,462	0,355
Волинська	1,091	0,522	1,194	0,535
Дніпропетровська	8,684	10,076	7,573	19,934
Донецька	9,729	9,681	7,262	5,690
Житомирська	1,243	0,476	1,294	0,214
Закарпатська	0,885	0,308	1,597	0,164
Запорозька	3,397	1,578	2,476	1,280
Івано-Франківська	1,464	0,498	1,469	0,318
Київська та м. Київ	33,517	53,709	42,144	55,896
Кіровоградська	0,936	0,872	0,914	0,648
Луганська	2,808	1,662	2,171	0,538
Львівська	4,872	1,431	3,412	1,328
Миколаївська	1,704	1,013	1,732	0,834
Одеська	5,364	3,216	6,835	4,340
Полтавська	2,586	2,330	1,658	0,628
Рівненська	1,170	0,378	1,015	0,214
Сумська	1,334	0,545	0,959	0,378
Тернопільська	1,090	2,983	0,796	0,539
Харківська	5,237	3,701	4,736	3,073
Херсонська	1,238	0,412	1,437	0,291
Хмельницька	1,572	0,688	1,533	0,356
Черкаська	1,748	0,816	1,199	0,526
Чернівецька	0,930	0,192	0,956	0,211
Чернігівська	1,275	0,373	0,835	0,377
АРК та м. Севастополь	4,402	1,805	3,340	1,332

Примітка. Складено автором на основі даних [2,5]

Обсяги наданих банками кредитів виступають індикатором рівня кредитування регіональної економіки і показують, наскільки підприємства регіону забезпечені коштами з зовнішніх джерел для розширення діяльності. Зростання обсягів наданих кредитів означає підвищення рівня забезпечення підприємств достатнім обсягом ресурсів для здійснення довгострокових інвестиційних проектів, модернізації виробництва, підвищення якості продукції. У цьому контексті найбільш активна кредитна діяльність банків спостерігається у тих же регіонах, що лідирують за обсягами депозитів (див. табл. 8). Сектор кредитування юридичних осіб характеризується найвищим ступенем регіональної концентрації: понад 75% кредитів зосереджено у м. Києві, Київській та Дніпропетровській областях.

Не останнє значення для нарощування депозитних та кредитних операцій банків у регіоні має рівень процентних ставок за депозитами та кредитами. Рівень депозитних ставок визначає привабливість вкладання у комерційні банки коштів фізичних та юридичних осіб і виступає чинником, що впливає на обсяги залучених банками депозитів. Крім того, зростання депозитної процентної ставки підвищує зацікавленість підприємств у здійсненні фінансових інвестицій, які є додатковим джерелом отримання прибутку.

Найбільш привабливі умови залучення банками депозитів резидентів склалися у Волинській області, де поточні середньозважені ставки за депозитами перевищують 16% (табл. 8). Найнижчі ставки сформувалися у м. Києві та Київській області (7,7%).

Таблиця 8

Процентні ставки комерційних банків за депозитами та кредитами у розрізі регіонів станом на вересень 2014 р., %

Область	Депозити		Кредити	
	Резиденти	Нерезиденти	Резиденти	Нерезиденти
Вінницька	13,7	8,5	19,9	–
Волинська	16,6	6,4	21,3	27,8
Дніпропетровська	10,4	5,8	14,7	4,2
Донецька	13,7	10,7	19,6	30,2
Житомирська	13,7	10,9	21,8	3,3
Закарпатська	11,7	15,5	20,7	30,0
Запорозька	13,4	12,0	16,3	46,8
Івано-Франківська	13,8	10,3	23,0	48,8
Київська та м. Київ	7,7	8,5	14,2	28,4
Кіровоградська	12,9	8,8	20,4	31,7
Луганська	13,6	5,0	21,5	33,2
Львівська	12,8	11,4	20,4	26,9
Миколаївська	11,7	13,8	16,7	27,8
Одеська	12,5	10,7	18,7	64,2
Полтавська	10,4	15,2	19,3	–
Рівненська	11,4	7,7	21,0	–
Сумська	13,8	3,7	21,7	32,2
Тернопільська	10,2	7,8	20,2	–
Харківська	11,9	9,4	19,6	44,3
Херсонська	12,3	15,5	20,2	28,9
Хмельницька	13,7	19,5	20,5	0,5
Черкаська	12,5	6,3	21,1	32,3
Чернівецька	11,9	8,3	23,6	50,0
Чернігівська	13,6	16,7	21,1	73,0
Україна	9,8	9,2	15,5	28,2

Примітка. Складено автором на основі даних [10]

Усі розглянуті вище показники, що характеризують фінансову складову конкурентоспроможності регіону, є стимуляторами (їх зростання за інших рівних умов підвищує рівень конкурентоспроможності). Іншим за характером впливу на регіональну конкурентоспроможність є показник рівня процентних ставок за кредитами, який визначає ступінь доступності кредитних ресурсів для суб'єктів господарювання регіону і виступає у якості дестимулятора. Підвищення процентних ставок за кредитами призводить до згортання кредитування, стримування інвестування коштів, гальмування оновлення та реструктуризації виробництва. Для виробників регіонального продукту це призведе до виходу на сегменти ринку з жорсткою ціновою конкуренцією, вузьким попитом, низькою прибутковістю. У підсумку підвищення кредитних ставок викликає уповільнення темпів економічного зростання регіону. При зниженні кредитного проценту відбувається зменшення витрат виробництва, підвищення віддачі на капітал, що слугуватиме потужним стимулом до інвестування. У підсумку це сприятиме освоєнню потенційних конкурентних переваг та закріпленню регіональних виробників на зовнішніх і внутрішніх ринках.

Найбільш привабливими для позичальників-резидентів є умови кредитування у м. Києві, Київській, Дніпропетровській, Запорізькій та Миколаївській областях (див. табл. 4). Найбільш дорогими є кредити, що надаються банками у Чернівецькій та Івано-Франківській областях. Великий розрив у вартості кредитів, що склався у різних регіонах, пояснюється різним ступенем їх забезпеченості фінансовими ресурсами: у тих областях, де банківські установи залучають набагато менше за обсягом депозитів, незначна пропозиція кредитних ресурсів підвищує їх вартість.

Таким чином, результати оцінки усіх вищерозглянутих показників фінансово-кредитної системи регіонів України показують наявність суттєвих нерівномірностей у розвитку регіональної фінансової інфраструктури, що відповідає загальній тенденції нерівномірного економічного розвитку регіонів. Більшість показників фінансово-кредитної інфраструктури характеризуються високим ступенем регіональної концентрації. Переважна кількість фінансових установ зосереджена у областях, що є промисловими та діловими центрами.

У той же час, явним є тісний взаємозв'язок між показниками розвитку фінансово-кредитної інфраструктури і рівнем конкурентоспроможності регіонів. Так, до першої п'ятірки регіонів України за індексом конкурентоспроможності у 2013 р. увійшли: м. Київ (4,40), Харківська область (4,25), Одеська область (4,18), Донецька область (4,17), Дніпропетровська область (4,15) [6]. Саме у цих регіонах було виявлено найкращий ступінь забезпечення елементами фінансово-кредитної інфраструктури. Відтак, досліджені показники фінансово-кредитної інфраструктури можуть використовуватися при розрахунку індексів регіональної конкурентоспроможності у якості одиничних індикаторів.

Отже, наявною є диспропорційність розподілу елементів фінансово-кредитної інфраструктури в Україні у регіональному розрізі. Пошук шляхів вирівнювання рівнів розвитку фінансово-кредитних систем регіонів як умови підвищення регіональної конкурентоспроможності може стати предметом подальших досліджень у цьому напрямі.

4.5. ПРЕДПОСЫЛКИ ВАЛЮТНО-ФИНАНСОВОЙ ИНТЕГРАЦИИ СТРАН ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СООБЩЕСТВА

Важнейшей составляющей глобализационных процессов, развивающихся в современном мировом хозяйстве, являются процессы финансовой глобализации. Развиваясь более быстрыми темпами по сравнению с другими видами глобализации, финансовая глобализация приводит к росту рисков для национальных финансовых рынков и экономических систем в целом, побуждая страны к поиску соответствующих

защитных механизмов. Одним из таких механизмов является углубление финансовой интеграции, которая предусматривает широкий круг способов взаимодействия стран, начиная от отдельных направлений валютно-финансового сотрудничества и заканчивая созданием денежных (валютных) союзов и введением общей (единой) валюты.

На сегодняшний день наиболее распространенной формой финансовой интеграции является согласование отдельных направлений государственной политики в сфере валютного регулирования, функционирования фондовых рынков и банковских систем. Более глубокому взаимопроникновению финансовых рынков и развитию интеграции в валютно-финансовой сфере на уровне создания единого валютного пространства, как правило, предшествуют другие формы экономического сотрудничества и прохождение странами таких этапов экономической интеграции как зона свободной торговли, таможенный союз, единый рынок.

Используя опыт валютного сотрудничества европейских стран, увенчавшийся созданием Европейского экономического и валютного союза, активизируется поиск эффективных форм финансовой интеграции и в других странах и регионах мира. Так, эффективное валютно-финансовое сотрудничество может развиваться в рамках Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС). Это обусловлено исторически схожими условиями развития национальных финансовых рынков стран Сообщества, необходимостью создания единого валютно-финансового механизма обслуживания тесных внешнеэкономических связей между ними. Тем более, что для развития финансовой интеграции в данной группировке уже создана определенная основа – сформирован и действует Таможенный союз (Россия, Беларусь и Казахстан), положено начало созданию Единого экономического пространства.

Необходимость финансовой интеграции стран ЕврАзЭС была обоснована в самом начале образования данного объединения, что нашло отражение в соответствующих задачах его функционирования, таких как:

- обеспечение свободы движения капитала;
- формирование общего финансового рынка;
- согласование принципов и условий перехода на единую валюту.

Для реализации заявленных целей финансовой интеграции в рамках ЕврАзЭС созданы и функционируют Евразийский банк развития и Антикризисный фонд ЕврАзЭС. В то же время, говорить о переходе на общую и тем более единую валюту ЕврАзЭС пока еще рано, а вот определенные шаги по созданию единого валютного и платежного пространства уже осуществляются. Так, в рамках ЕврАзЭС разработаны и приняты следующие основные документы:

- 1) Концепция сотрудничества государств-членов Евразийского экономического сообщества в валютной сфере от 22 июня 2005 г. Базовый документ, регламентирующий проведение согласованной валютной политики странами ЕврАзЭС, предусматривает на начальных этапах достижение полной конвертируемости национальных валют по текущим и капитальным операциям платежного баланса, согласование механизмов формирования взаимных курсов национальных валют, а в дальнейшем создание интегрированного валютного рынка ЕврАзЭС, формирование платежно-расчетной системы с использованием национальных валют, предоставление компаниям стран-участниц национальных режимов на своих финансовых рынках. Завершающим этапом углубления финансовой интеграции в регионе может стать введение единой валюты и делегирование части регулирующих полномочий межгосударственным органам ЕврАзЭС.
- 2) Соглашение о сотрудничестве в области организации интегрированного валютного рынка государств-членов ЕврАзЭС от 25 января 2006 г.

3) Соглашение об основополагающих принципах валютной политики государств-членов ЕврАзЭС по регулированию и контролю операций, связанных с движением капитала, от 11 декабря 2009 г.

4) Соглашение о согласованных принципах валютной политики от 9 декабря 2010 г.

5) Соглашение об основных принципах политики в области валютного регулирования и валютного контроля в государствах-участниках СНГ от 18 октября 2011 г. Документ обязал страны применять единые подходы в регулировании валютных рынков, постепенно ослаблять, а затем и совсем отменить валютные ограничения.

6) Соглашения об организации интегрированного валютного рынка (декабрь 2012 г.) [1].

Конкретным практическим результатом реализации указанных соглашений стало открытие в начале 2013 г. на Московской бирже торгов интегрированного биржевого валютного рынка стран Единого экономического пространства. Интегрированный валютный рынок должен обеспечить равноправный допуск банков стран ЕЭП на свои национальные валютные рынки. В случае если опыт проведения таких торгов будет положительным, ожидается повышение прозрачности и ликвидности валютных рынков стран ЕврАзЭС, снижение валютных рисков, стабилизация валютных курсов. За счет постепенного сокращения доли операций в евро и долларе США возможным станет сокращение издержек участников внешнеторговой деятельности, облегчение проведения взаимных расчетов [3,4].

Для того, чтобы объединение валютных рынков ЕврАзЭС имело реальный эффект, необходима более тесная экономическая интеграция стран-участниц. Поэтому на следующем этапе ключевым направлением достижения задач формирования единого валютно-финансового пространства на территории стран ЕврАзЭС должно стать выравнивание уровней экономического развития государств-членов, то есть достижение определенной глубины экономической конвергенции. Конвергенция, прежде всего, предусматривает разработку единых критериев и перечня подлежащих сближению макроэкономических показателей. Их выполнение государствами ЕврАзЭС будет свидетельствовать о высокой степени унификации экономических процессов, протекающих в национальных экономиках.

При определении таких нормативов можно использовать уже имеющийся опыт Европейского экономического и валютного союза в разработке критериев экономической конвергенции. Такими критериями могут стать показатели состояния государственных финансов, инфляции, стабильности обменного курса и процентных ставок (например, ставок рефинансирования).

Оценка инфляционных процессов в интегрирующихся экономиках важна, поскольку централизованно установленный и управляемый уровень изменения цен влияет на состояние занятости и на уровень жизни населения, а, следовательно, необходим для стабильного и продолжающегося экономического роста в государствах-членах интеграционной группировки. Вызываемые инфляцией экономические кризисы угрожают долгосрочным перспективам экономического роста национальных экономик и общего экономического пространства в целом [2]. В последние годы на относительно сопоставимом уровне находятся показатели инфляции в России, Казахстане, Таджикистане и Кыргызстане. Темпы инфляции в Беларуси в 2012 г. более чем в три раза превосходили средние темпы инфляции в четырех других странах ЕврАзЭС (табл.9).

Уровень учетной ставки является базой для установления рыночных ставок, размер которых тесно связан с инфляционными ожиданиями. Особое внимание при этом уделяется динамике долгосрочных процентных ставок, которая характеризует стабильность рынка. В динамике учетных ставок стран ЕврАзЭС наблюдается тенденция, схожая с динамикой инфляционных процессов – в 2012 г. средняя ставка

рефинансирования в Беларуси в 4,5 раза превышала среднюю ставку в четырех других странах объединения.

В сфере государственных финансов наиболее информативными показателями считаются дефицит бюджета и размер государственного долга, которые соотносятся с величиной ВВП (например, согласно Маастрихтским критериям не более 3% и 60% соответственно). Если в валютный союз допускается хотя бы одно государство, в котором значения указанных показателей не соответствуют рекомендуемым, это ухудшит финансовые показатели всех стран союза. В этом отношении ситуация в странах ЕврАзЭС является относительно стабильной, в 2012 г. только в Кыргызстане сложился дефицит бюджета в размере 7,8% ВВП. Размер государственного долга не выходил на пределы 50% ВВП, хотя имел значительный разброс по величине (от 10% в России до 49% в Кыргызстане).

Таблица 9

Отдельные макроэкономические показатели стран ЕврАзЭС в 2009-2012 гг.*

	2009	2010	2011	2012
	Инфляция, %			
Россия	8,8	8,8	6,1	6,6
Беларусь	10,1	9,9	108,7	21,8
Казахстан	6,2	7,8	7,4	6,0
Таджикистан	5,0	9,8	9,3	6,4
Кыргызстан	16,0	16,6	5,7	7,5
	Учетная ставка (средняя ставка за период), %			
Россия	10,98	8,38	8,0	8,13
Беларусь	13,92	11,82	21,57	34,45
Казахстан	8,63	7,0	7,4	7,0
Таджикистан	10,5	8,25	9,6	7,58
Кыргызстан	7,96	3,18	9,63	7,96
	Обменный курс (единиц национальной валюты за доллар США) и его изменение (%)			
Россия	31,80	30,40 (+4,4)	29,40 (+3,3)	31,09 (-5,7%)
Беларусь	2 792,54	2 978,10 (-6,6)	4 623,47 (-55,2)	8 335,86 (-80,3)
Казахстан	147,5	147,4 (+0,1)	146,62 (+0,5)	149,11 (-1,7)
Таджикистан	4,37	4,40 (-0,7)	4,58 (-4,1)	4,76 (-3,9)
Кыргызстан	42,89	45,99 (-7,4)	46,14 (-0,3)	47,01 (-1,9)
	Дефицит (профицит) государственного бюджета, % к ВВП			
Россия	-5,9	-4,1	+0,8	-0,04
Беларусь	-1,0	-2,4	+0,8	-0,5
Казахстан	-2,9	-2,4	-2,3	н.д.
Таджикистан	-0,5	-0,4	-0,6	+1,5
Кыргызстан	н.д.	-4,9	-5,1	-7,8
	Государственный долг, % к ВВП			
Россия	11,0	7,9	8,7	10,0
Беларусь	34,9	42,0	43,4	36,9
Казахстан	10,2	10,7	10,7	12,3
Таджикистан	362	36,3	35,5	32,5
Кыргызстан	58,0	60,3	50,1	48,9

* составлено автором по данным [6-11]

С точки зрения валютной составляющей интеграции особое значение имеет выравнивание колебаний обменных курсов национальных валют с целью недопущения негативного влияния волатильности курса одной валюты на денежные единицы других стран-участниц объединения. Только увязывание взаимных колебаний валютных курсов

создаст основу для дальнейшего углубления валютно-финансовой интеграции стран (например, через привязку курсов национальных валют к одной якорной валюте или создание общей платежной единицы).

Колебания обменных курсов российского рубля, казахстанского тенге, таджикского сомони и киргизского сома в последние годы находились в относительно незначительной амплитуде (от ревальвации на 4,4% до девальвации на 7,4%), тогда как курс белорусского рубля в 2011-2012 гг. снизился на 55% и 83% соответственно.

Таким образом, основываясь на результатах сопоставлений основных макроэкономических показателей, пока еще рано говорить о достаточном уровне экономической конвергенции стран ЕврАзЭС. Следует, однако, отметить, что набор указанных критериев и их рекомендуемые значения оцениваются учеными неоднозначно, и в каждом конкретном случае образования нового валютного объединения следует разрабатывать собственный набор критериев конвергенции с учетом специфики социально-экономического развития интегрирующихся экономик.

Одним из дополнительных критериев, позволяющих сравнить уровень взаимного соответствия финансовых рынков стран ЕврАзЭС, может стать индекс конкурентоспособности финансовых рынков. Данный показатель используется при расчете общего индекса глобальной конкурентоспособности специалистами Всемирного экономического форума (ВЭФ). Расчет индекса развитости финансовых рынков основан на оценке показателей эффективности рынка (наличие финансовых услуг и их доступность, развитость фондового рынка, свободный доступ к кредиту, возможности венчурного инвестирования) и доверия к финансовой системе (надежность банковской системы, эффективность государственного регулирования фондового рынка, уровень защиты прав заемщиков и кредиторов).

В соответствии с данными ВЭФ, в последние годы значения индексов развитости финансовых рынков России, Казахстана, Таджикистана и Кыргызстана находились в пределах 3,0-3,5, при том, что максимальное значение индекса составляет 7 (рис.3). Это говорит о достаточно высоком уровне взаимного соответствия основных параметров финансовых рынков указанных стран. На рисунке 3 представлены индексы для четырех стран ЕврАзЭС, поскольку Беларусь не входит в перечень стран, для которых Всемирный экономический форум рассчитывает индекс глобальной конкурентоспособности.

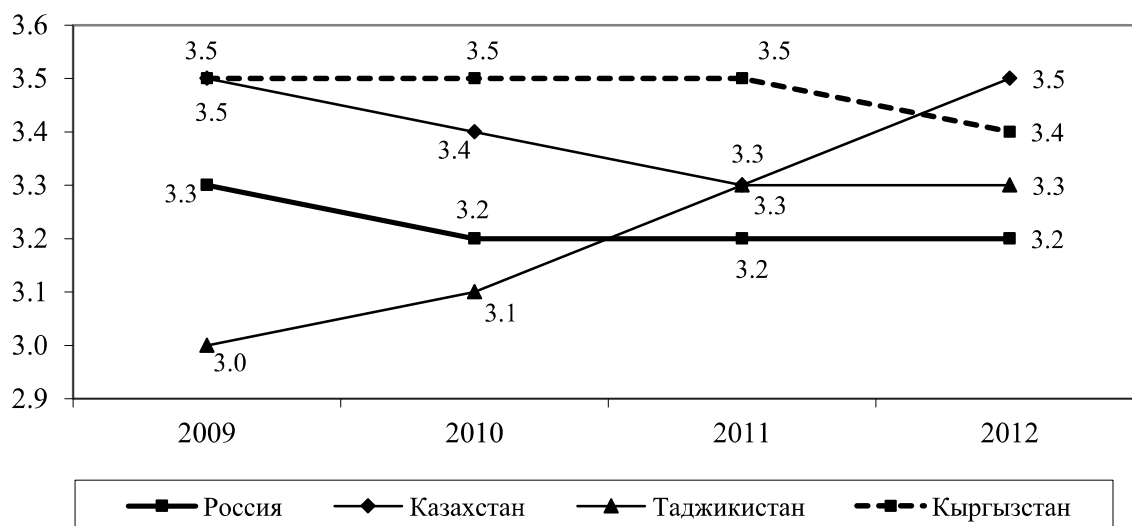

Рис. 3 Индексы развитости финансовых рынков стран ЕврАзЭС в 2009-2012 гг.*

* составлено автором по данным [12-14]

Несмотря на определенные достижения, связанные с повышением прозрачности и открытости финансовых рынков стран ЕврАзЭС, переходом банковских систем на международные стандарты отчетности, развитием конкурентной среды в финансовом секторе, финансовые системы этих стран продолжают оставаться высокорискованными. Высокие финансовые риски связаны со значительными масштабами теневого бизнеса, недостаточным доверием к банковской системе. В результате, в 2012 году в общем рейтинге конкурентоспособности финансовых рынков Россия, Казахстан, Таджикистан и Кыргызстан занимали 130, 115, 124 и 118 места соответственно (из 144 анализируемых стран).

Таким образом, процесс финансовой интеграции стран ЕврАзЭС постепенно переходит из чисто теоретической плоскости в практическую. Наибольшие достижения пока отмечаются в формировании интегрированного валютного рынка. Другие сегменты финансового рынка отличаются неравномерным развитием. Так, дальнейшее углубление финансовой интеграции сдерживается относительной неразвитостью фондовых рынков стран (за исключением российского рынка ценных бумаг), неодинаковым присутствием иностранного капитала на национальных рынках, недостаточным уровнем экономической конвергенции. Поэтому на сегодняшний день можно говорить не столько о создании единого финансового пространства на основе использования общей валюты, сколько о практическом налаживании отдельных направлений сотрудничества в валютно-финансовой сфере между странами Сообщества и о выравнивании уровней их экономического развития.

4.6. РОЛЬ ФИНАНСОВЫХ ЦЕНТРОВ ЕС В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ФИНАНСОВОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА

Одним из следствий развития процессов финансовой глобализации стало формирование глобальных финансовых центров. Эти центры концентрируют значительную долю международных финансовых операций, которые совершаются в мире, и с практической точки зрения являются ведущими мировыми финансовыми рынками.

Глобальный финансовый центр характеризуется высокой степенью либерализации финансовых операций; стабильностью, ликвидностью и активностью национального финансового рынка страны базирования; эффективностью финансовых институтов; стабильностью национальной валюты страны базирования; наличием развитых правовых механизмов защиты прав заемщиков, кредиторов и инвесторов. За счет вышеуказанных характеристик глобальные финансовые центры существенно влияют на международную конкурентоспособность тех финансовых рынков, где они расположены. С другой стороны, условиями успешной деятельности финансовых центров является социально-политическая стабильность государства, устойчивая национальная финансовая система и обеспечивающий высокую конфиденциальность операций деловой климат в стране.

Наиболее известными методиками оценки позиций мировых финансовых центров являются: методика, разработанная специалистами Лондонского Сити (The Global Financial Centres Index); методика, разработанная совместно Чикагской товарной биржей и компанией Dow Jones (International Financial Centers Development Index).

Европейский Союз выступает местом сосредоточения ведущих финансовых центров мира, что положительно влияет на международную конкурентоспособность европейского финансового рынка. В тоже время, обострение социально-экономических проблем в странах ЕС и еврозоны, а также перераспределение сил на мировой финансовой арене приводит к трансформации роли европейских мегаполисов как глобальных финансовых центров. Все вышеуказанное обуславливает актуальность темы исследования.

Целью данной работы является выявление и обоснование изменений в международных конкурентных позициях финансовых центров Европейского Союза.

С точки зрения роли, которую играют финансовые центры в мировом хозяйстве, их традиционно делят на следующие типы:

- глобальные центры, которые обслуживают большое число национальных экономик, в том числе разные типы финансовых центров, и являются посредниками в международном движении капитала;
- международные центры, которые обслуживают движение капитала в пределах как минимум двух национальных систем;
- нишевые центры, деятельность которых является специализированной;
- национальные центры, обслуживающие национальный финансовый рынок;
- региональные центры, имеющие значение для отдельных регионов государства [1].

Глобальные финансовые центры, которые базируются в Европейском Союзе, относятся к категории первичных центров, они обслуживают клиентов в разных странах мира, преимущественно высокоразвитых. При этом субъекты из указанных стран не только направляют излишки капитала в данные центры, но и заимствуют аккумулированные в них средства.

Специалисты Лондонского Сити, разработавшие методику расчета индекса глобального финансового центра, классифицируют финансовые центры на глобальные, транснациональные и локальные, выделяя в каждой группе следующие подгруппы: утвердившиеся в данном статусе центры, диверсифицированные и специализированные центры, а также финансовые рынки, претендующие на включение в соответствующую группу в ближайшем будущем [2]. Основными критериями, которые подлежат оценке при расчете индекса, выступают бизнес-среда, налогообложение, человеческий капитал, инфраструктура, репутация и доступ на рынок.

В соответствии с данной методикой финансовые рынки ЕС в наибольшей степени представлены в группах глобальных лидеров и специализированных локальных центров (таблица 10).

В группе глобальных лидеров финансовые центры ЕС (Амстердам, Дублин, Франкфурт, Лондон, Париж) составляют 45% от общего количества финансовых рынков, представляющих данную группу. Эти рынки благодаря своим устойчивым позициям в международном движении капитала, развитой инфраструктуре финансового рынка и значительной степени либерализации финансовых операций традиционно обеспечивали высокую финансовую конкурентоспособность европейского региона.

Среди европейских финансовых рынков самым старым и самым крупным центром является Лондон, который длительное время лидировал на мировом валютном рынке и рынке депозитно-ссудных операций. Вплоть до 2014 года Лондон стабильно занимал первое место в рейтинге глобальных финансовых центров. В целом на Великобританию в 2013 г. приходилось около 41% оборота мирового валютного рынка. Британская London Stock Exchange Group является четвертым рынком акций в мире по размеру капитализации фондовых бирж. Лондон является местом базирования более 50% из 100 крупнейших компаний Великобритании и более 20% из 500 крупнейших компаний Европы. Почти 17% рабочих мест в Лондоне связано с финансовым сектором прямо или косвенно. Количество иностранных банков в Лондоне в два раза превышает аналогичный показатель в совокупности в Париже и Франкфурте. Рыночная доля иностранных банков на рынке банковских услуг Лондона превышает 50%.

Вторым по значению финансовым рынком Европейского Союза в последние годы является Франкфурт, который, прежде всего, выступает крупнейшим банковским центром. 70% банковского сектора Франкфурта представлено иностранными банковскими

учреждениями. Во Франкфурте размещена штаб-квартира Европейского центрального банка.

Таблица 10

Типология финансовых центров ЕС

Тип финансового центра	Широкие и глубокие	Относительно широкие	Относительно глубокие	Формирующиеся
Глобальные	<i>Глобальные лидеры</i>	<i>Диверсифицированные глобальные центры</i>	<i>Специализированные глобальные центры</i>	<i>Глобальные претенденты</i>
	Амстердам, Дублин, Франкфурт, Лондон, Париж	Мадрид	-	Люксембург, Милан
Транснациональные	<i>Признанные транснациональные центры</i>	<i>Диверсифицированные транснациональные центры</i>	<i>Специализированные транснациональные центры</i>	<i>Транснациональные претенденты</i>
	Брюссель, Мюнхен, Прага	Рим, Вена	Копенгаген, Эдинбург	-
Локальные	<i>Признанные локальные центры</i>	<i>Диверсифицированные локальные центры</i>	<i>Специализированные локальные центры</i>	<i>Развивающиеся локальные центры</i>
	Будапешт, Лиссабон, Стокгольм	Варшава	Афины, Кипр, Хельсинки, Глазго, Мальта, Таллин	-

Примечание. Составлено автором по данным The Global Financial Centres Index, 2014[3].

В начале 2014 года в рейтинге 20 ведущих мировых финансовых центров представителем ЕС кроме Лондона и Франкфурта стал Люксембург. Особенности функционирования данного финансового центра являются: высокая секретность банковских вкладов; выгодное географическое положение и институциональные условия для привлечения частного капитала и базирования финансовых компаний; развитая система инвестиционных и взаимных фондов, а также холдинговых компаний. В Люксембурге расположена штаб-квартира Европейского инвестиционного банка.

Амстердам как финансовый центр ЕС характеризуется определенной специализацией финансовой деятельности. Наиболее развитыми секторами финансового сектора Амстердама являются пенсионная система, система денежных переводов и фондовый рынок. Амстердамская фондовая биржа, которая считается самой старой биржей в мире, с 2000 г. является частью компании Euronext (после слияния с Брюссельской и Парижской фондовыми биржами).

Сосредоточение в Западной Европе указанных и других финансовых центров во многом определяло мировое лидерство данного региона по показателю международной финансовой конкурентоспособности. В рейтинге наиболее развитых финансовых рынков, разработанном Всемирным экономическим форумом (уровень развития финансового рынка в данной методике является составной частью индекса глобальной конкурентоспособности страны), среди 20 наиболее конкурентоспособных финансовых

рынков в 2010 году было представлено 7 стран ЕС[4]. В то же время, традиционного сильные конкурентные позиции финансовых центров Европейского Союза в последнее время ухудшаются. Так, в рейтинге глобальных финансовых центров на начало 2014 г. снижение конкурентных преимуществ финансовых рынков ЕС нашло отражение в существенных изменениях рейтинговых позиций (таблица 11).

Во-первых, впервые за период составления рейтинга Нью-Йорк вытеснил Лондон с первого места. Разрыв в значениях индекса глобального финансового центра в двух городах-лидерах является незначительным (Нью-Йорк – 786, Лондон – 784). При этом индекс Нью-Йорка по сравнению с началом 2013 г. (787) вырос на один пункт, а индекс Лондона (807) за аналогичный период снизился на 23 пункта. Основной причиной ухудшения позиций Лондона как глобального финансового центра является уменьшение доверия к финансовой столице мира вследствие манипулирования британскими банками процентной ставкой LIBOR, а также неопределенности относительно членства Великобритании в Европейском Союзе и относительно независимости Шотландии.

Необходимо отметить, что согласно альтернативным рейтингам, Лондон изначально не являлся лидером в качестве мирового финансового центра. Так, в соответствии со значением индекса развития международных финансовых центров, разработанным Чикагской товарной биржей и компанией Dow Jones, в 2011 г. на первом месте в рейтинге находился Нью-Йорк (значение индекса – 87,69), на втором – Лондон (85,96) [5].

Таблица 11

20 ведущих глобальных финансовых центров в 2007-2014 гг.

2007		2010		2014	
Финансовый центр	Место в рейтинге	Финансовый центр	Место в рейтинге	Финансовый центр	Место в рейтинге
<i>Лондон</i>	1	<i>Лондон</i>	1	Нью-Йорк	1
Нью-Йорк	2	Нью-Йорк	2	<i>Лондон</i>	2
Гонконг	3	Гонконг	3	Гонконг	3
Сингапур	4	Сингапур	4	Сингапур	4
Цюрих	5	Токио	5	Цюрих	5
<i>Франкфурт</i>	6	Шанхай	6	Токио	6
Сидней	7	Чикаго	7	Сеул	7
Чикаго	8	Цюрих	8	Бостон	8
Токио	9	Женева	9	Женева	9
Женева	10	Сидней	10	Сан-Франциско	10
<i>Париж</i>	11	<i>Франкфурт</i>	11	<i>Франкфурт</i>	11
Торонто	12	Торонто	12	<i>Люксембург</i>	12
Сан-Франциско	13	Бостон	13	Вашингтон	13
Бостон	14	Шэньчжэнь,	14	Торонто	14
<i>Эдинбург</i>	15	Сан-Франциско	15	Чикаго	15
Каймановы о-ва	16	Пекин	16	Монреаль	16
Гамильтон	17	Вашингтон	17	Ванкувер	17
Мельбурн	18	<i>Париж</i>	18	Шэньчжэнь	18
Нормандские о-ва	19	Тайбэй	19	Вена	19
Вашингтон	20	<i>Люксембург</i>	20	Шанхай	20

Примечание. Составлено автором по данным The Global Financial Centres Index, 2007-2014[6].

Во-вторых, существенно изменились позиции других финансовых центров ЕС в рейтинге Лондонского Сити. В 2007 г. в десятку ведущих финансовых центров мира входили два финансовых рынка ЕС (Лондон и Франкфурт), а в двадцатку – еще два (Париж и Эдинбург). В 2014 г. в десятке крупнейших финансовых центров остался только Лондон, а Франкфурт и Люксембург заняли 11 и 12 места соответственно.

Индексы 23 из 27 европейских финансовых центров в 2014 году снизились по сравнению с 2013 годом. Наиболее заметное снижение индекса глобального финансового центра было характерно для Копенгагена, Эдинбурга, Дублина, Мадрида, Лиссабона и Рима. Афины заняли последнее (83-е) место в рейтинге.

Таким образом, финансовые центры европейского региона на фоне обостряющейся конкуренции утратили лидерство на мировом финансовом рынке. В результате, в рейтинге Всемирного экономического форума среди 20 наиболее конкурентоспособных финансовых рынков в 2013 году количество стран, представляющих Европейский Союз, уменьшилось до четырех.

Вышеуказанные изменения в позициях финансовых рынков ЕС в рейтинге глобальных финансовых центров произошли под влиянием как внутренних, так и внешних факторов. Внутренними факторами ухудшения конкурентных преимуществ финансовых центров ЕС и снижения международной конкурентоспособности европейского регионального финансового рынка стали: обострение долговых проблем стран еврозоны, высокая волатильность курса евро, недостаточная согласованность наднациональной и национальных финансовых политик, и вследствие всего этого – общее снижение доверия к национальным финансовым рынкам стран-членов ЕС.

Основным внешним фактором стало улучшение конкурентных позиций финансовых центров из американского и азиатского регионов. Особенно это касается азиатских финансовых центров, по которым отмечается наибольшее существенное повышение индекса глобального финансового центра. Немаловажную роль в выявленных трансформациях сыграл глобальный финансовый кризис 2008-2009 гг., который привел к перераспределению сил на мировом финансовом рынке.

В то же время, в десятке финансовых центров, роль которых с наибольшей долей вероятности в ближайшее время возрастет, присутствуют Люксембург (9-е место) и Лондон (10-е место). Это означает, что определенный потенциал укрепления конкурентных позиций финансовых центров ЕС все же сохраняется.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 4

Підрозділ 4.1.

1. Хватов Ю.Ю. Сравнительный анализ международных рейтингов конкурентоспособности стран / Ю.Ю. Хватов // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. - № 1 (5). - Том 2. – С. 390-398.
2. Financial Sector Assessment Program. – IMF. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.imf.org/external/NP/fsap/fssa.aspx>.
3. Financial Sector Development Indicators: Comprehensive assessment through enhanced information capacity. - The World Bank, Financial Sector Operations and Policy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/about/world-development-indicators-data/financial-sector>.
4. Financial Soundness Indicators. – IMF. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://fsi.imf.org/>
5. IMD World Competitiveness Yearbook. – International Institute for Management Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>.
6. The Financial Development Report. – WEF. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до звіту:<http://www.weforum.org/reports/financial-development-report>.
7. TheGlobalCompetitivenessReport. – WEF. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до звіту: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report>.

Підрозділ 4.2.

1. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: [Монографія] / Я.Б. Базиліук. - К.: НІСД, 2002. – 130 с.
2. Горбашко Е. Конкурентоспособность стран. Ее оценка и роль в преодолении последствий экономического кризиса / Е. Горбашко, И. Дюков, К. Туманов // Стандарты и качество. – 2009. - №10. – С. 66-70. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье: www.sseru.org/materials/articles/Dukeov.pdf.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: [Монографія] / Я.А.Жаліло, Я.Б.Базиліук, Я.В.Белінська та ін.; [За ред. Я.А. Жаліла]. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
4. TheGlobalCompetitivenessReport 2011-2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к отчету: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness-2011-2012/>.
5. TheGlobalCompetitivenessReport 2010-2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к отчету: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2010-2011-0>.

Підрозділ 4.3.

1. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: [Монографія] / Я.Б. Базиліук. - К.: НІСД, 2002. – 130 с.
2. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: [Монографія] / Я.А.Жаліло, Я.Б.Базиліук, Я.В.Белінська та ін.; [За ред. Я.А. Жаліла]. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
3. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [Монографія]: У 2 т. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г.Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – Т.1. – 816 с.
4. Фатхутдинов Р. Конкурентоспособность. Россия и Мир. 1992-2015: Монография / Р.Фатхутдинов. – М.: Экономика, 2005. – 606 с.

5. IMD World Competitiveness Yearbook. International Institute for Management Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>.
6. TheGlobalCompetitivenessReport 2011-2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до звіту: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness-2011-2012/>.
7. TheGlobalCompetitivenessReport 2010-2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до звіту: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2010-2011-0>.
8. World economic outlook: Slowing Growth, Rising Risks. – IMF, September, 2011. – 242 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до звіту: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/index.htm>.
9. Сигова М.В. Глобальный контекст рыночной трансформации постсоциалистической экономики / М.В. Сигова // Проблемы современной экономики. – 2008. – №3 (27). [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2164>.

Підрозділ 4.4.

1. Банківська система України: Квартальний огляд Незалежної асоціації банків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nabu.com.ua/ukr/analytics/bankivska-sistema-ukrayini/kvartalnijj-ogljad/95429>.
2. Банківська система України: Щомісячний бюлетень Незалежної асоціації банків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nabu.com.ua/ukr/analytics/bankivska-sistema-ukrayini/shhomisjachnijj-bjuleten/>
3. Васильєв О.В. Організація функціонування фінансових інституцій регіону / О.В. Васильєв. // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_8.pdf.
4. Васильєв О.В. Особливості взаємозв'язку між економічним розвитком регіону та його фінансовою інфраструктурою / О.В. Васильєв. // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 5(43). С. 123-127.
5. Грошово-кредитна статистика Національного банку України (кредити та депозити). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.
6. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. – Фонд «Ефективне управління», 2013. – 232 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://competitiveukraine.org.ua/uploadfiles/ckfinder/files/reports/2013/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf.
7. Козоріз М.А. Механізм управління кредитним потенціалом регіону / М.А. Козоріз, І.С. Музика // Регіональна економіка. – 2012. – №1. – С. 98-106.
8. Могильницька М. Про оцінювання ефективності банківської системи регіону / М. Могильницька, Я. Побурко // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С. 206-213.
9. Регіони України: Статистичний збірник. – У 2-х част., Ч. II. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 801 с.
10. Статистика фінансових ринків Національного банку України (процентні ставки). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580.
11. Сторонянська І.З. Безпека банківського сектору регіону в умовах сучасних викликів / І.З. Сторонянська, Л.Я. Бенюк // Регіональна економіка. – 2014. – №1(71). – С. 184-186.

Підрозділ 4.5.

1. Базовые документы ЕврАзЭС. Электронный ресурс. URL: <http://www.evrazes.com/docs/base>.
2. Козловский В. Экономический механизм валютной интеграции Российской Федерации и Республики Беларусь на основе современной экономической теории макроэкономического равновесия // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2003. № 2. Электронный ресурс. URL: <http://evolutio.info/content/view/634/54>.
3. Лебедев В. Дебют рублевой партии // Экономическая газета. 2013. № 11. Электронный ресурс. URL: http://www.neg.by/publication/2013_02_12_16904.html.
4. Ломакин А.Г., Вечернин Д.С. Состояние финансовых рынков стран ЕврАзЭС и перспективы их интеграции // Евразийская интеграция в XXI веке. М.: ЛЕНАНД, 2012. С. 191-199.
5. Нерцесов К.А. Валютно-финансовые отношения стран ЕврАзЭС // Российский внешнеэкономический вестник. 2009. № 8. С.3-10.
6. Официальный сайт Национального банка Кыргызской Республики. Электронный ресурс. URL: <http://www.nbkr.kg/index.jsp?lang=RUS>.
7. Официальный сайт Национального банка Республики Беларусь. Электронный ресурс. URL: <http://www.nbrb.by/>
8. Официальный сайт Национального банка Республики Казахстан. Электронный ресурс. URL: <http://www.nationalbank.kz/?docid=275>
9. Официальный сайт Национального банка Таджикистана. Электронный ресурс. URL: <http://www.nbt.tj/ru>.
10. Официальный сайт Центрального банка Российской Федерации. Электронный ресурс. URL: <http://www.cbr.ru/>
11. Статистические данные о ЕврАзЭС: Электронный ресурс. URL: <http://www.evrazes.com/docs/statistics>.
12. TheGlobalCompetitivenessReport 2009-2010. Электронныйресурс. URL: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2009-2010>.
13. TheGlobalCompetitivenessReport 2010-2011. Электронныйресурс. URL: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2010-2011-0>.
14. TheGlobalCompetitivenessReport 2012-2013. Электронныйресурс. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013>.

Підрозділ 4.6.

1. Международные финансовые центры и их роль в мировой экономике: [Аналитический обзор]. – М.: Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации, 2012. – 444 с. – С.7.
2. The Global Financial Centres Index. – City of London, March 2007 – March 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.longfinance.net/programmes/financial-centre-futures/fcf-publications.html>.
3. The Global Financial Centres Index 15. – City of London, March 2014. – С. 10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.longfinance.net/images/GFCI15_15March2014.pdf.
4. TheGlobalCompetitivenessReport. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до звіту: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf.
5. Xinhua-Dow Jones International Financial Centers Development Index (2011). – July, 2011. – 68 p. – P. 5. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sh.xinhuanet.com/zhuanty2011/ifcd2011/IFCD2011e.pdf>.

6. The Global Financial Centres Index. – City of London, March 2007 – March 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.longfinance.net/programmes/financial-centre-futures/fcf-publications.html>.